

SZÁSZ ANNA

Romaversitas

Ha a cigányságról van szó, akkor valószínűleg nem rájuk gondolunk. Még akkor sem, ha nem vagyunk előítéletesek. Csak éppen nem tudunk róluk, nem ismerjük őket. Ha nem tévedek, nem őket szokták meginterjúvolni, kamera elé állítani. Noha itt vannak köztünk, még nem nagy, de egyre növekvő számban, azok a roma főiskolai vagy egyetemi hallgatók, akiknek az alapítvány nyújt széles körű támogatást, hogy többnyire hátrányos helyzetük ellenére jól felkészült, versenyképes szakemberekké, és nem utolsósorban a cigány fiatalság tanulni vágyásának, felfelé törekvésének vonzó képviselőivé váljanak.

A Romaversitas létrehozásának gondolata a Roma Polgárjogi Alapítvány élén álló Horváth Aladár és Kóczé Angéla nevéhez fűződik. Az elképzelést kettős cél motíválta: részint az, hogy hozzásegítsék a roma fiatalokat magas színvonalú képzettség megszerzéséhez, részint ahhoz, hogy ők legyenek azok, akik elkötelezettek a cigányság ügye mellett.

Az alapítvány kezdeteiről és jelenlegi működésének módjáról, körülményeiről Havas Gábor szociológussal, a Romaversitas oktatási igazgatójával beszélgetek.

H. G.: Amikor az alapítvány gondolata felmerült, már működött Pécssett a Gandhi gimnázium, amelyre, mint tanulmánygyó, tanuláshoz kedvet érő diákokat kibocsátó intézményre bizonyos fokig építeni lehetett. Akkor még élt Bogdán János, a gimnázium legendáshírű alapító igazgatója.

Ugyancsak Pécssett nyári egyetem is működött, amelyen különböző előképzettségű, különböző helyekről érkező, érdeklődő roma fiatalok vettek részt.

Az első két év: 1996–98, jelentette az átmenetet, a felkészülést. A tulajdonképpeni program az 1998–99-es tanévben indult. Akkor még a Roma Polgárjogi Alapítvány égisze alatt, Mendi Rózsa gyógypedagógus, pszichológus vezetésével.

Mindjárt az első évben meghirdettük a felvételt különböző romaszerzetekben, az Amaro Drom romaújságban, napilapokban. Később minden felsőoktatási intézményhez is eljuttattuk a felvételi pályázatot. Ezek között voltak olyanok, amelyek készségesen együttműködtek, de olyanok is, amelyek nem.

A Romaversitast kezdettől segítette egy, a programmal rokonszenvező egyetemi oktatókból álló tanács, tagjai közt van Erdélyi Ágnes, a Láthatatlan Kollégium korábbi vezetője. Maga a Romaversitas is az, hiszen nincs szó valóságos, fizikai értelemben vett kollégiumról, hanem a tanulás lehetőségeinek és feltételeinek megteremtéséről.

Ma már egyébként a programot az önállósult Romaversitas Alapítvány működteti, a saját szerény apparátusával.

– *Hogyan választják ki a támogatásra érdemes hallgatókat? Kik ők, milyen*

feltételeknek kell megfelelniük? Milyen az a szociokulturális háttér, amelyből érkeznek?

– Alapfeltétel, hogy a jelentkező az első évet főiskolán vagy egyetemen sikeresen befejezze. Ambíció, szorgalom, pozitív személyiségjegyek alapján választjuk ki őket. Továbbá valamilyen romaszervezet ajánlása alapján. A merítés, a kiválasztás lehetősége egyre inkább bővül. A Magyarországi Cigányokért Közalapítvány, rövidített nevén a MACIKA, ezt megelőzően a Soros Alapítvány minden roma főiskolai, illetve egyetemi hallgatót támogat. Létszámuk évről évre növekszik.

Lerövidülnek a vargabetűk

Az első időkben a jelentkezők többsége idősebb volt az évfolyamtársai átlagánál. Jókorá vargabetűket tettek meg, míg eljutottak a felsőoktatásig. Általános iskola után többnyire szakmunkásiskolát végeztek, ezután célozták meg a gimnáziumot. Akadnak köztük olyanok, akik már családosak.

Az utóbbi években az oktatás alsóbb szintjeit érintő támogatási rendszereknek köszönhetően ezek a vargabetűk lerövidülnek vagy megszűnnek. A jelentkezők jól felkészültek, és korukat tekintve is egyre kevésbé különböznek az évfolyamukon tanuló többi hallgatótól. Idén 44-en pályáztak a Romaversitas támogatására, köztük huszonöt olyan jelölt volt, akit boldogan felvettünk volna, de a keretek szűkössége miatt csak tizenegy új hallgató felvételére volt lehetőségünk.

Érdekes módon változik a hallgatók által választott szakirány.

Kezdetben a roma diákok főként a szocio-szakokra igyekeztek (szociális munkás, szociálpolitikus, szociológus) részben azért, mert ezekből a szakokból évek óta tart előkészítőket leendő roma hallgatóknak a Kurt Lewin alapítvány, részben, mert a saját egzisztenciális problémáikra itt kerestek választ. A másik, tipikusnak nevezhető irány a pedagógia, ami az iskolai diszkrimináció ismeretében nagyon is méltányolható törekvés.

Ma azonban ennél jóval színesebb a paletta. Roma hallgatókat képeznek a Kodolányi főiskolán, a Roma Sajtó Központ újságíró gyakornokai többféle kommunikációs szakon tanulnak. Az első generáció tagjainak írásai már rendszeresen megjelennek a Népszabadságban, az És-ben, de más sajtóorgániumokban is.

Ugyancsak többféle, televíziós, dokumentumfilmes szakmában nyújt képzést a Fekete Doboz. Az ő volt növendékeik szerkesztik az MTV Provokátor című műsorát. És mivel egyre csökken a hagyományos cigányzene iránti igény, a zenész családok már jó ideje a Zeneakadémiára irányítják a gyerekeiket.

A Romaversitas jelenlegi ösztöndíjasai is sokféle szakon tanulnak: van köztük grafika-vizuális kommunikáció szakos, faszobrász-restaurátor, agrár-gépészmérnök, kémia-biológia, valamint német-angol nyelvszakos.

A hallgatók egy része abból a roma középosztályból származik, amely az elmúlt évtizedben alakult ki. Az idetartozók többsége vállalkozó, aki a társadalmi mobilitásban valameddig eljutott a rendszerváltozás előtt.

Felmérések szerint ez a stabil középosztálynak nevezhető réteg a roma népesség 13 százaléka. Ők erősen ambicionálják, hogy a gyerekeik tanuljanak.

A többség azonban nagyon alulról jön, a szülők vagy munkanélküliek, vagy rokkantnyugdíjasok, akik elvárják, hogy a gyerekeik támogassák őket.

Mi szerettünk volna az ösztöndíjasainknak gondtalan tanulóéveket biztosítani, a MACIKA támogatását kiegészítve azzal a mintegy havi harmincezer forinttal, amit tőlünk kapnak, pontosabban a legfőbb támogatóunktól, az Open Society Institute-től (Nyílt Társadalom Intézet) és egyéb szervezetektől. De ez a szándékunk a családok szegénysége miatt nem valósult meg: a hallgatók nagy része a tanulás mellett dolgozni kényszerül.

A közvetlen anyagi támogatáson kívül az alapítvány egyéb segítséget is nyújt. Egyik az ún. tutori képzés. Minden hallgató választ magának a főiskolai-egyetemi oktatók közül valakit, aki vele közvetlen kapcsolatban áll, akihez szakmai kérdésekben fordulhat, akár, ha többet kíván teljesíteni, akár ha csak annyit, mint amennyi az alapkövetelmény. A tutort természetesen honorálja az alapítvány.

Segítünk a nyelvtanulásban is. Ez a roma hallgatók számára az egyik legnagyobb probléma, ők a felsőoktatásba többnyire nulla nyelvtudással érkeznek, és félelmekkel, görcsökkel, hogy nem is fognak megtanulni. Személyre szabott módszerekkel igyekszünk oldani a görcsöket, és eljuttatni a hallgatókat, hogy tudjanak angolul kommunikálni.

Segítséget nyújtunk abban is, hogy elsajátítsák a számítástechnikai alapismereteket.

Ezekon kívül működik szabadegyetem, szorgalmi időben kéthetenként, műveltséggyarapító programokkal, romákra vonatkozó társadalmi ismeretekkel.

Abban, hogy romaügyekben mennyire válnak érdekeltté, hogy mennyire hagyják magukat provokálni, a társaság megosztott: ezekkel kapcsolatban a reakciók két típusát figyelhettük meg. Az egyik szerint ők elég komoly teljesítményt nyújtanak azzal, hogy értelmiségivé válnak. Ami ezen kívül van, azzal hagyjuk őket békén. A másik fajta reakció: az érzelmi elköteleződés. A kettő közti arány körülbelül ötven-ötven százalék.

Ugyanez az ösztöndíjban részesülők közt a nemekre vonatkozó arány is.

Nem mertem nagyot álmodni

Lakatos Izabella, a Wesley János Lelkészképző Főiskola általános szociális munkás szakának IV. éves hallgatója. A Romaversitas-ra az első év abszolválása után jelentkezett, 2001-ben.

Iza 24 éves. Erdőkerteren él a szüleivel, édesanyjával és a nem roma nevelőapjával. Édesanyja takarítónő egy közeli általános iskolában. Nevelőapja kőművesként dolgozik.

Ami a körülményeiket illeti, Iza úgy fogalmaz: többjük van, mint

amennyi a legtöbb roma családban, de kevesebb, mint az átlagos magyarban. Nem jó minőségű a kétszobás ház, amelyben laknak. Az egyik szoba a szülőké, a másik az övé. De van automata mosógépük, Izának mobil telefonja, számítógépe, internet hozzáféréssel, tehát e-mail címmel.

Gyökerei Vácegresre nyúlnak, ott telt a gyerekkora. Többgenerációs családban élt, anyai nagyszülőkkel, nagynénikkel, nagybácsikkal, unokatestvérekkel.

– Nagyon szerettem, jó volt gyerekek lenni a nagycsaládban. Én egyke vagyok, de az unokatestvéreim mintha testvéreim lettek volna. Ma már azonban nem szeretnék úgy élni. Individualista lettem.

– Kinek, vagy minek köszönhető, hogy tanult, és tanulhatott? Érte-e valamilyen hátrány, megkülönböztetés az iskolában?

– Kinek köszönhető? Talán a nagyszüleimnek. Nem mondták ki, de valahogy természetesnek tartották, hogy az Izának tanulnia kell. De az anyuban is benne volt a szándék. Olyasmikre emlékszem, hogy este tízenegyig gyakoroltam vele leírni az S betűt. Anyu nagyon igyekezett önállóvá nevelni. Másodiktól magamtól keltem, egyedül pakoltam. Közel volt az iskola. Az alsó tagozatot ott jártam, Vácegresen. A felsőt Galgamácsán. Ott elég sokszor lecigányoztak a parasztyerekek, de ezt nem vettem a szívemre, mert egymást meg lekurvanyázták. Vácegresen a tanítók kedveltek bennünket. A diszkrimináció teljes megnyilvánulását a felső tagozatban tapasztaltam meg. Az osztályt ötödiktől kezdve a magyar irodalom, nyelvtan és matematika jegyek alapján kettéosztották, és ezeket a tárgyakat a csoportoknak külön is tartották. Volt A és B csoport. A B csoportban csak cigányok voltak és váckisújfalusi, vagyis peremkerületi, peremhelyzetű gyerekek. Galgamácsai egy sem. Nekem már hetedik–nyolcadik osztályban nagyon jók voltak az irodalom és nyelvtan eredményeim. A matek továbbra sem ment. De az irodalom és nyelvtan igen. Mégsem kerülhettem át az A csoportba.

A sors fintora, hogy abból az osztályból minden cigány elvégzett valamilyen iskolát, hárman érettségiztünk. Az egész 36-os létszámú osztályból pedig mindössze hárman kerültek egyetemre, köztük egyedüli romaként Lakatos Izabella. Vagyis én.

Számomra ez elégtétel, de ezt nem szívesen mondom ki. És talán nem is volt diszkrimináció, amit én annak hittem. Nyolcadik második felévében már nem is akartam az A csoportba kerülni. Úgy éreztem, hogy tényleg megérdemelném, de a dolog már nem fontos annyira.

– Milyen tapasztalatokat szerzett középiskolásként?

– A szüleim az újpesti Kanizsai Dorottya egészségügyi szakközépiskolába íratnak be.

Ha volt rossz döntése az anyukámnak, akkor ez az volt. A roma szülők többsége úgy gondolkozik, hogy a gyerekek legyen egy szakma a kezében. Én rajongtam a történelemért, irodalomért, nyelvtanért, de az anatómiára, ápolástanra kellett koncentrálnom, hogy ne bukjak meg.

Viszont nagyon szerettem odajárni. Csodálatos tanáraitam voltak. A legtöbbet az osztályfőnöknőnek köszönhetek, aki magyart és történelmet tanított, és megtalálta a módját, hogy erősítse az önbizalmamat. Ott nem volt diszkrimináció. Kivételt képezett az a tanárnő, aki nem szeretett, aki rendszeresen megjegyzéseket tett rám, egy alkalommal pedig, amikor el-

késtem az órájáról, kedvesen debilnek és idiótának nevezett, az orra alatt pedig félhangosan lecigányozott. Ezt elmeséltem az osztályfőnöknek, aki nyilván figyelmeztette az illetőt. A tanárnő ezek után egy dislexiás lányt szemelt ki magának. Történt mindez tavasszal, a következő év elején ez a tanárnő már nem tanított az iskolánkban.

Különben én olyan típusú ember vagyok, hogy ha engem a származásom miatt ér valami bántás, akkor sem arra gondolok, freudilag sem, hogy ez a cigányságom miatt van, inkább arra, hogy nem kedvel az a valaki, nem vagyok neki szimpatikus.

A szakközépben bent maradtam még ötödéven, névleg egészségügyi operátornak készültem, de nem jártam be. Végig történelmet és irodalmat tanultam.

Három helyre adtam be a jelentkezési lapot. Az ELTE jogi karára, itt öt ponttal maradtam le a felvételi határtól, de nem bántam, mert nem lett volna belőlem jó jogász. A második hely az ELTE tanárképző főiskola. Ott meg nem mentem el a szóbelire, mert az írásbelim jól sikerült, és megijedtem, hogy a végén még felvesznek, pedig nem akartam tanár lenni. A Wesley volt a harmadik, amit megjelöltem, és ide rögtön fel is vettem. Ez elég érdekesen alakult, fogalmam sem volt ugyanis, hogy mi a szociális munka. Diákmunkán dolgoztam egy idősek otthonában, a főnököm a Wesley-re járt, és ő javasolta, hogy jelentkezsem oda, biztosan nekem is megfelelő lesz. Ha mertem volna nagyot álmodni, akkor az ELTE szociálpolitikai szakára jelentkezem, biztos, hogy fölvettek volna. Azért nem késtem le még semmiről. Járok Miskolcra szociológiára, most ugyan halasztok az államvizsga miatt. És óriási intenzitással tanulok angolul, de bénán. Nyolc évig tanultam a németet, de most mégis előbb angolból kell a középfokú nyelvvizsgát letennem. Utána majd ráhajtok a németre és a spanyolra.

– *Ha megkérdezném, hogy érzi magát Lakatos Izabella a saját bőrében, mit válaszolna? Továbbá érdekelne, hogy mit tart a maga számára fontosnak, és hogyan képzei el a jövőt.*

– Az elmúlt huszonhárom évben jól éreztem magam a bőrömben. Most azért nem, amiért minden végzős hallgató bizonytalanságban van: mindjárt vége a kollégiumnak, a főiskolának, már írni kellene a szakdolgozatot, készülni az államvizsgára. Munkahelyet keresni, olyan állást, amiből eltartom magam, és segíteni tudom a szüleimet. Eddig éltem a főiskolások-egyetemisták szabad életét. Ehhez a Romaversitas nyújtotta a legnagyobb segítséget, erkölcsileg és anyagilag. Nagyon erős bázist jelent az életemben. Hihetetlenül sokat számít maga az a tudat, hogy tartozom valahová, hogy az alapítványhoz bármikor segítségért fordulhatok, hogy nem vagyok egyedül, hozzám hasonló emberek tartoznak ide, akiknek hasonlóak a problémáik.

A főiskolán is példaszerűen bánnak a kisebbségekkel. Vannak közöttünk fogyatékosok is, de ez semmiféle gondot nem jelent. Majdnem utopisztikusak a körülmények.

Ami számomra a Romaversitas mellett még igazán fontos: az SzDSz Új Generáció, az a liberális fiatal nemzedék, amelyik együtt gondolkodik, együtt politizál.

Ami a jövőt illeti, én más generáció, más világ vagyok, mint a tradi-

cionális családban élő cigánylányok. A házaseletet úgy képzelem el, hogy a majdani férjemmel egyenlő partnerek leszünk. Az anyagiak előteremtésében, háztartásban, gyereknevelésben közösen veszünk majd részt. De egyelőre még szingli vagyok, még nem tartok itt. Mindenesetre úgy gondolom, hogy értelmiségiként el fogom tudni tartani magam, és segíteni tudom a szüleimet.

Háromféle ember...?

Náni József húsz éves, másodéves gazdasági agrármérnök szakos hallgató a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen.

Encsen lakik. Mondtam, hogy jártam ott, ő rögtön hozzáteszi, hogy sokan hallottak róla, mert az egy hátrányos helyzetű település. Sok a munkanélküli.

Ők eredetileg nem is Encsen, hanem Abaújvecseren voltak őshonosok.

A család négytagú, van egy öccse, aki értelmi fogyatékos és mozgáskorlátozott. Az édesapja eredetileg ács-állványozó szakmunkás, de zenészként, dobosként és énekesként is működött, a család vándorolt a zenekarral. Az öccse születésekor telepedtek le. Ma már az apa csak hét végén és ünnepi alkalmakkor játszik, állandó munkaviszonya van a helyi önkormányzatnál, ahol gépkezelőként áll alkalmazásban. Az édesanyja betanított varrónő, de az öccse mellett otthon kellett maradnia.

Jóska azt mondja, hogy a családban az öccse nem okoz problémát. Tud járni, egyedül öltözni, beszélni, enni, nagyon közvetlen, az emberekkel könnyen barátkozik, a környezetükben is megszokták, kedvelik, csak az értelmi képességei olyanok, mint egy kisgyereké.

A szülei próbálták megtudni, hogy mi a fogyatékoság oka, mert káros szenvedélye egyiküknek sincs, nem dohányoznak, nem fogyasztanak alkoholt, még kávé sem, a családban sem fordult elő hasonló eset – de nem sikerült nyomára jutni.

A család anyagi helyzetét, körülményeit Jóska szerint javuló tendencia jellemzi.

A szülei normál körülményeket biztosítanak.

A szavaiból az derül ki, hogy ami igazán gondot jelent, az a lakás. Belekezdtek egy ház építésébe, de nem tudták befejezni. Eladták félkész állapotban, most a nagyapja házában laknak és azt tervezik, hogy a nagyapja telkén építenek egy kisebbet.

A tanulásról:

– Ezzel soha nem volt gondom. Az alapoknál anyám segített, de az igény bennem volt, óvodás korom óta. Mindig én voltam a legmagasabb, a legügyesebb, én rajzoltam a legjobban, én tanultam meg leghamarabb a verseket. Bennem volt, hogy ki kell tűnnöm. Az általános iskola után természetes volt, hogy középiskolában tanulok tovább. Encsen van gimnázium és közgazdasági szakközépiskola, én az utóbbiba jártam. Érettségi után pedig jelentkeztem egyetemre, első helyen Miskolcra, második helyen Gödöllőre, értelemszerűen, az előképzettségem miatt a gazdasági

agrármérnökre, oda vettek föl. A tanulmányi eredményem eddig még minden félévben fölötte volt az évfolyamátlagnak.

– *Hogyan él Náni József, ösztöndíjas egyetemista?*

– Kollégiumban lakom. Az első évben négyen voltunk egy szobában, most hárman vagyunk, ugyanakkora alapterületen. Könyvtárban szoktam tanulni, mert ott csend van és nyugalom. Nem étkezem a menzán, mert drága. A kollégiumnak van egy nagy közös konyhája, én vásárlók, főzök magamnak, többnyire mirelitből, félkész ételekből. Mosogatok is persze. Otthon ilyesmire nincs gondom, az édesanyám ellát. Az egyetemi élethez hozzátartozik a sport. Egy falusi gyerek, mint én, focizik. Az megy most is, esténként focimeccseket rendezünk, ezenkívül járok konditerembe, teniszezem, pingpongozom.

A szakmán kívül nagyon érdekel a természet. A tévében ilyen műsorokat nézek, természettel foglalkozó dokumentumfilmeket. És ha csak tehetem, hét végén utazom, megyek haza a szüleimhez.

– *Személy szerint szembekerült-e megkülönböztetéssel? Érezte-e, hogy romaként másképp néznek N. J.-re, mint valakire, aki nem roma?*

– Középiskolában, az osztályban egyedül voltam cigány. Nyílt konfliktusom nem volt, sem ott, sem másutt. Úgy gondolom, hogy eleinte az osztálytársaimban volt előítélet. Velem szemben ez később megszűnt. Tulajdonképpen mindenütt, ahol megfordultam, mintha háromféle embert tartának nyilván: vannak a cigányok, a nem cigányok, és vagyok én. Mint aki ugyan cigány, de mégsem olyan, mint amilyennek tartják a romákat a többségiek. Ha meg is van a kötelező tisztelet, az emberek tudatalattijában ott él a meggyőződés, hogy a cigány nem egyenértékű a nem cigánnyal.

Az egyetemen szabad tere van a kapcsolatteremtésnek. Az, hogy hogyan kezelnek egy romát, az személyfüggő. Mindkét félen múlik. Úgy gondolom, hogy nekem korábban azért nem voltak konfliktusaim, mert ismerős közegben éltem, mert megalapozottak voltak a kapcsolataim. Az egyetemen több időre volt szükség, hogy ezek a kapcsolatok megalapozódjanak. De végül is azokat, akik nem kezelnek engem a belső értékeimnek megfelelően, akikben belecsontosodtak az előítéletek, azokat elkerülöm.

Egyáltalán: kerülöm a kellemetlen helyzeteket. A lányokkal kapcsolatban is. Nem ért részükről visszautasítás, mert az előzményekből kiderül, hogy mire és hogyan vannak beprogramozva.

– *Segít-e a Romaversitas ebben a kisebbségi-többségi viszonyrendszerben eligazodni?*

– A Romaversitas konkrét célra jött létre, konkrét programmal. Abban mindenképp segít, hogy felkészültek legyünk. Ez az egész roma-nem roma viszony nagyon bonyolult, nagyon messzire nyúlnak a gyökerei. Lassan alakul bennem az a vélemény, hogy egyszer talán majd tisztán fogok látni, de most még nem tartok itt. Abban viszont erősen bízom, hogy olyan helyzetbe kerülök, a megjelenésem, a verbális kommunikációm folytán, hogy elfogadnak, nemcsak a barátaim, hanem másutt is, mások is, széles körben.

*

Ma a Romaversitasnak összesen 34 ösztöndíjasa van. Noha, mint ahogy Havas Gábor említette, csak ebben az évben felvehettek volna a tizenegy ténylegesen felvételt nyert hallgató helyett huszonöt olyan fiút és lányt, aki azt tehetsége, felkészültsége révén megérdemelte volna.

Pedig ha van értelmes, az egyén és a társadalom számára egyaránt bőségesen megtérülő befektetés, akkor ez az.

Tudjuk, az előítéletek nagyon szívósak. Ahhoz, hogy a cigány értelmiség képes legyen ezeket megingatni, hosszú idő kell, kölcsönös tanulási folyamat. Mindenekelőtt azonban az, hogy olyan kritikus tömeget képviseljenek, amely csak a jelenleginél nagyobb ütemben folyó képzés révén érhető el.